

УДК 346.91

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.2.9>

ПРАВА КРЕДИТОРІВ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ДО БОРЖНИКА ЛІКВІДАЦІЙНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Ярмоленко О.С.,
кандидат юридичних наук,
докторант Донецького державного університету внутрішніх справ

Ярмоленко О.С. Права кредиторів під час застосування до боржника ліквідаційної процедури.

У статті проаналізовано права кредиторів під час застосування до боржника ліквідаційної процедури. Доведено, що відсутність чіткого регулювання прав кредиторів може призвести до дисбалансу інтересів між сторонами, затягування процесу ліквідації та, в окремих випадках, до порушення законних прав кредиторів. Визначено, що ліквідація боржника, як механізм завершення існування боржника, спрямована на максимально можливе задоволення вимог кредиторів шляхом реалізації активів ліквідаційної маси.

Виокремлено ключові аспекти участі кредиторів у ліквідаційній процедурі, зокрема їхні права та обов'язки, взаємодію з арбітражним керуючим, можливість впливати на рішення про відсторонення ліквідатора та ініціювання дій, спрямованих на виявлення або повернення майна боржника.

Підкреслено, що реалізація прав кредиторів у ліквідаційній процедурі залежить від активної позиції самих кредиторів.

Визначено та проаналізовано такі права кредитора в ліквідаційній процедурі, як: задоволення його вимог, в тому числі за допомогою солідарної відповідальності керівника боржника чи субсидіарної відповідальності осіб, уповноважених на управління боржником; для забезпеченого кредитора викупити майно банкрута у разі обставин, які свідчать про відсутність проведення аукціону; впливати на процедуру шляхом оскарження дій арбітражного керуючого та його усунення; впливати на рішення боржника шляхом участі у зборах або комітеті кредиторів; здійснювати контроль за майновим станом боржника; ініціювати визнання правочинів боржника недійсними з метою наповнення ліквідаційної маси; отримати повну інформацію про майновий стан боржника; спростувати необґрунтовані вимоги інших кредиторів до боржника; впливати на продаж майна боржника у разі виявлення обставин проведення незаконного аукціону.

Наголошено, що права кредитора можуть бути обмежені через недостатність активів боржника, пріоритетність вимог, наявність процесуальних строків.

Акцентована увага на проблемах, пов'язаних із недостатністю активів боржника, пріоритетністю окремих категорій кредиторів та процесуальними строками. Вказано на необхідність внесення змін до законодавства, які б посилювали права поточних кредиторів, що мають значення для залучення інвесторів та підтримки економічної стабільності.

Ключові слова: банкрутство, ліквідація, кредитор, господарський суд, неплатоспроможність, судові процедури.

Iarmolenko O.S. Creditors' rights during the application of liquidation proceedings to the debtor.

The article analyzes the rights of creditors during the application of the liquidation procedure to the debtor. It is proven that the lack of clear regulation of the rights of creditors can lead to an imbalance of interests between the parties, delaying the liquidation process and, in some cases, to the violation of the legal rights of creditors. It is determined that the liquidation of the debtor, as a mechanism for terminating the existence of the debtor, is aimed at the maximum possible satisfaction of creditors' claims by selling the assets of the liquidation estate.

The key aspects of the participation of creditors in the liquidation procedure are highlighted, in particular their rights and obligations, interaction with the arbitration manager, the ability to influence

the decision to remove the liquidator and initiate actions aimed at identifying or returning the debtor's property.

It is emphasized that the implementation of creditors' rights in the liquidation procedure depends on the active position of the creditors themselves.

The following rights of the creditor in the liquidation procedure have been identified and analyzed: satisfaction of his claims, including through joint and several liability of the debtor's manager or subsidiary liability of persons authorized to manage the debtor; for a secured creditor to redeem the bankrupt's property in the event of circumstances indicating the absence of an auction; influence the procedure by appealing the actions of the arbitration manager and his removal; influence the debtor's decision by participating in the creditors' meeting or committee; exercise control over the debtor's property; initiate the recognition of the debtor's transactions as invalid in order to fill the liquidation estate; obtain complete information about the debtor's property; refute the unfounded claims of other creditors against the debtor; influence the sale of the debtor's property in the event of the discovery of circumstances of an illegal auction.

It is emphasized that the rights of the creditor may be limited due to the insufficiency of the debtor's assets, the priority of claims, and the presence of procedural deadlines.

The focus is on problems related to the insufficiency of the debtor's assets, the priority of certain categories of creditors and procedural deadlines. The need for amendments to the legislation that would strengthen the rights of current creditors, which are important for attracting investors and maintaining economic stability, is indicated.

Key words: bankruptcy, liquidation, creditor, economic court, insolvency, judicial procedures.

Постановка проблеми. В сучасних умовах економічної нестабільності і частих випадків банкрутств підприємств, питання забезпечення прав кредиторів під час ліквідаційної процедури набуває особливого значення. Ліквідаційна процедура є кінцевим етапом процесу банкрутства, де вирішується питання розподілу активів боржника.

Незважаючи на те, що результати ліквідації вкрай рідко дозволяють погасити заборгованість перед кредиторами хоча б наполовину, а середнє погашення вимог кредиторів у процесі банкрутства, за даними рейтингу Doing Business, не перевищує 9%, саме ліквідаційна процедура найчастіше застосовується у разі неплатоспроможності боржника [1].

Відсутність чіткого регулювання прав кредиторів може призвести до дисбалансу інтересів між сторонами, затягування процесу ліквідації та, в окремих випадках, до порушення законних прав кредиторів. Отже, дослідження прав кредиторів у контексті ліквідаційної процедури є важливим як з наукової, так і з практичної точки зору, оскільки спрямовано на вирішення актуальних проблем у сфері банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання ліквідаційної процедури в процедурі банкрутства були предметом дослідження таких вчених, як І.А. Бутирська, А.А. Бутирський, Л.І. Грабован, В. Дутка, Л.М. Ніколенко, Б.М. Поляков, Р.Б. Поляков, Т.В. Степанова та інших вчених. Разом із тим, питання реалізації прав кредиторів під час ліквідації банкрута потребують додаткової уваги.

Отже, **метою** статті є дослідження питань щодо прав кредиторів під час застосування до боржника ліквідаційної процедури.

Виклад основного матеріалу. Ліквідація боржника – це припинення існування суб'єкта підприємницької діяльності, визнаного господарським судом банкрутом. Ліквідаційна процедура, як стадія провадження у справі про банкрутство, є однією з найбільш ймовірних та прогнозованих процедур, які застосовуються до неплатоспроможного боржника та є механізмом виведення з ринку нерентабельних та неперспективних підприємств [2].

До основних ознак ліквідації, які дозволяють відрізнити її від інших процедур банкрутства відносять такі: «1) ліквідація є наслідком банкрутства, тобто визнання судом факту неможливості відновити платоспроможність боржника; 2) головною метою ліквідації є якомога більш швидке та повне задоволення вимог кредиторів, тому в ліквідації припиняється виробнича діяльність боржника; 3) ліквідація завершається припиненням суб'єкта господарської діяльності...» [3, с. 247].

Ліквідаційна процедура є заключною у справі про банкрутство. Вона менш ефективна, ніж процедура санації, оскільки при реалізації майнових активів боржника кредитори отримують в

п'ять-десять разів менше їх балансової вартості. З іншої сторони, ліквідація боржника – це крайній спосіб отримання заборгованості та її списання за бухгалтерською звітністю [4, с. 84].

Мета ліквідаційної процедури - найповніше задоволення вимог кредиторів шляхом пошуку та реалізації активів ліквідаційної маси. Поза межами ліквідаційної процедури кредитори боржника не можуть задовольнити свої вимоги в інший спосіб, окрім як через реалізацію майна боржника в ліквідаційній процедурі, що визначено ч. 14 ст. 39 Кодексом України з питань банкрутства (далі – КУЗПБ). Тому основними отримувачами послуг арбітражного керуючого у цій процедурі є саме кредитори неплатоспроможного боржника.

Перед тим, як господарський суд прийматиме рішення про те, чи переходити до ліквідації банкрута, відповідне рішення має прийняти орган самоорганізації кредиторів (збори кредиторів, комітет кредиторів боржника), яким господарський суд обов'язково повинен надавати оцінку для визначення подальшої долі боржника. На введенні судової процедури чи переході до наступної судової процедури у справі про банкрутство активна участь кредиторів не закінчується. Зокрема, кредитори, як учасники у справі про банкрутство, можуть через комітет кредиторів або самостійно ініціювати процес відсторонення арбітражного керуючого. При цьому клопотання комітету кредиторів про відсторонення арбітражного керуючого несе за собою відсторонення арбітражного керуючого – незалежно від наявності чи відсутності підстав такого відсторонення [5].

Визнаючи боржника банкрутом та відкриваючи його ліквідаційну процедуру, судом враховуються обставини неплатоспроможності зокрема, те, що за період з моменту відкриття провадження у справі про банкрутство та введення процедури розпорядження майном не було встановлено активів, за рахунок яких є можливим погашення в повній мірі вимог кредиторів та відновлення платоспроможності боржника. Таким чином, задоволення вимог кредиторів може бути здійснено не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [6].

На стадії ліквідаційної процедури під час продажу майна банкрута задовольняються вимоги кредиторів у порядку черговості. У науковій літературі справедливо відзначається, що за своєю суттю етап продажу майна боржника є кульмінацією конкурсного процесу, оскільки на цьому етапі стає зрозумілим, чи вистачить активів у ліквідаційній масі для задоволення майнових вимог кредиторів. Саме настання етапу реалізації майна боржника так довго очікують кредитори [7, с. 284]. Загалом завданням процедури банкрутства є погашення вимог кредиторів та відновлення платоспроможності боржника [8, с. 27].

Кредитори боржника на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство можуть відмовитися від своїх вимог до боржника, заявлених у порядку ст. 45 КУЗПБ, припинивши свою участь у процедурі банкрутства як учасники провадження (сторони у справі).

Слід підкреслити, що кредитор не тільки має певні процесуальні права, зокрема на задоволення своїх грошових вимог за рахунок активів ліквідаційної маси, а й як учасник провадження (сторона) може нести певні обов'язки, пов'язані з розглядом провадження у справі. За ухвалою суду на нього можуть покладатися певні судові витрати: оплата послуг перекладача, судового експерта, арбітражного керуючого [9].

Ліквідаційна процедура складається із сукупності дій, які необхідно здійснити ліквідатору на підставі КУЗПБ, що відображаються у звіті та додатках до звіту і досліджуються в судовому засіданні за підсумками ліквідаційної процедури, що проводиться за участю кредиторів (комітету кредиторів). Вказані дії є дуже важливими для кредиторів, тому в процедурі ліквідації важливу роль грає принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора у ліквідаційній процедурі. Принцип безсумнівної повноти дій ліквідатора встановлює критерій обґрунтованості сумнівів щодо повноти дій ліквідатора, з урахуванням чого покладає на кредитора або іншу особу, яка оспорує дотримання цього принципу, обов'язок обґрунтувати, що саме не вчинив ліквідатор і як це вплинуло на результат формування ліквідаційної маси (подібні за змістом висновки сформовані у постановках Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 06.06.2018 у справі № 904/4863/13, від 28.11.2019 у справі № 904/6144/16, від 10.12.2020 у справі № 916/95/18).

Кредитор, заперечуючи звіт ліквідатора та ліквідаційний баланс боржника з підстав неналежного виконання ліквідатором боржника своїх обов'язків у ліквідаційній процедурі та неповноти здійснених ним заходів у цій процедурі, з урахуванням положень ч. 6 ст. 61 КУЗПБ, ст. 13, 74 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) має довести, що ці порушення з боку ліквідатора мали місце та призвели до недотримання порядку здійснення ліквідаційної процедури, і тим самим вплинули на формування ліквідаційної маси і на задоволення вимог

кредиторів, відтак – на результати ліквідаційної процедури боржника, а подальше провадження у справі про банкрутство в контексті збільшення судових витрат у справі та застосування додаткових інструментів задля задоволення вимог кредиторів є виправданим [9].

Під час здійснення провадження у справі про банкрутство кредитор з огляду на наявні у нього права не може безумовно покладатися у вчиненні дій з оскарження правочинів чи інших дій, спрямованих на виявлення, повернення майна банкрута, лише на ліквідатора. Як особа, зацікавлена у задоволенні наявних у нього грошових вимог до боржника у повному обсязі, кредитор має діяти розсудливо та проявляти уважність щодо стану своїх прав, зокрема цікавитися вжитими ліквідатором діями у ліквідаційній процедурі та заходами, спрямованими на виявлення, розшук та повернення майна банкрута, ефективністю таких заходів та вчиняти, за наявності в нього необхідного обсягу прав та повноважень, дії щодо визнання правочинів боржника недійсними, визнання недійсним правочину, вчиненого з порушенням порядку підготовки та проведення аукціону, оскарження дій (бездіяльності) ліквідатора, вжитих ним у ліквідаційній процедурі, тощо. Саме від таких дій кредитора залежить досягнення основної мети його участі у справі про банкрутство – задоволення (погашення) його вимог [10].

Верховний Суд звертає увагу, що системний аналіз положень ст.ст. 39, 45, 60, 64 КУЗПБ свідчить, що судові рішення про задоволення поточних вимог кредитора у справі позовного провадження, яке набрало законної сили за правилами ГПК України, саме по собі не є підставою для набуття стягувачем за цим рішенням правомочностей поточного кредитора в ліквідаційній процедурі боржника та внесення відповідних відомостей до реєстру вимог кредиторів, а отже, і для задоволення таких вимог у ліквідаційній процедурі, адже не є результатом визначеного законодавцем процесуального порядку визнання і задоволення вимог кредиторів у справі про банкрутство, а саме ухвалою суду за результатами розгляду заяви кредитора про визнання грошових вимог до боржника в порядку реалізації норм спеціального закону – ст.ст. 39, 60 КУЗПБ. Саме тому позивач у справі за позовом з поточними майновими (грошовими) вимогами до боржника, незалежно від стану (стадії) розгляду його позову, або стягувач за судовим рішенням у такій справі для задоволення поточних вимог після визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури повинен подати письмову заяву з вимогами до боржника та документи, що їх підтверджують, в порядку, визначеному ст. 60 КУЗПБ, тобто за власною волею трансформувати позовну вимогу у вимогу поточного кредитора до боржника, що може бути задоволена в ліквідаційній процедурі [11].

Вимоги поточних кредиторів погашаються в порядку черговості, визначеної ст. 64 КУЗПБ. З аналізу статті можна зазначити, що задоволення абсолютної більшості вимог кредиторів віднесено на четверту чергу. Існує імовірність, що грошей банкрута, отриманих від продажу ліквідаційної маси, не вистачить на відшкодування вимог звичайних кредиторів. Вимоги кожної наступної черги задовольняються у міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги, крім випадків, установлених КУЗПБ. У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належить кожному кредитору однієї черги. Це означає, що допоки не буде проведено розрахунки із усіма кредиторами першої черги, жодних виплат кредиторам із другої та наступних черг проведено не буде. Якщо ж грошей не вистачає для задоволення у повному обсязі вимог усіх кредиторів однієї черги, то наявна грошова сума має бути розподілена між усіма кредиторами однієї черги пропорційно до розміру їхніх вимог. Вимоги, не погашені у зв'язку з недостатністю майна, вважаються погашеними.

Отже, поточні кредитори у будь-якому випадку повинні мати переваги перед конкурсними кредиторами. Якщо такої переваги не буде, то боржник у процедурах розпорядження майном та санації ризикує не укласти значної кількості договорів із потенційними поточними кредиторами. Особливо часто ситуація відмови суб'єктів господарювання укласти договори із боржником матиме місце перед закінченням процедур розпорядження майном боржника та санації. З іншого боку, боржник, арбітражний керуючий, конкурсні кредитори об'єктивно зацікавлені у підвищенні вартості майнових активів за рахунок інших осіб – інвесторів, поточних кредиторів чи інших осіб. У такому випадку зростає шанс їм самим задовольнити хоча б частину власних вимог і повернути хоча б частину власних коштів. Також поточні кредитори, які знаючи про незадовільний фінансовий стан боржника, погодилися позичити йому гроші, продати товар з відстрочкою платежу тощо, повинні мати хоча б якісь пільги і привілеї перед конкурсними кредиторами, які укладали

договір у звичайному порядку, не знаючи про ризики банкрутства їхнього контрагента [12, с. 64]. Тому пропонуємо внести зміни до черговості погашення вимог у ст. 64 КУзПБ, де зазначити, що вимоги поточних кредиторів погашаються до початку погашення вимог конкурсних кредиторів.

З аналізу КУзПБ можна виділити такі права кредитора в ліквідаційній процедурі, як: задоволення його вимог, в тому числі за допомогою солідарної відповідальності керівника боржника чи субсидіарної відповідальності осіб, уповноважених на управління боржником; для забезпеченого кредитора викупити майно банкрута у разі обставин, які свідчать про відсутність проведення аукціону [13]; впливати на процедуру шляхом оскарження дій арбітражного керуючого та його усунення; впливати на рішення боржника шляхом участі у зборах або комітеті кредиторів; здійснювати контроль за майновим станом боржника; ініціювати визнання правочинів боржника недійсними з метою наповнення ліквідаційної маси; отримати повну інформацію про майновий стан боржника; спростувати необґрунтовані вимоги інших кредиторів до боржника; впливати на продаж майна боржника у разі виявлення обставин проведення незаконного аукціону.

У той же час, права кредитора можуть бути обмежені через:

недостатність активів боржника. Іноді майна боржника не вистачає для повного задоволення вимог усіх кредиторів. У таких випадках кредитори нижча черга можуть не отримати задоволення своїх вимог;

пріоритетність вимог. Законодавство надає перевагу певним категоріям кредиторів, таким як працівники боржника та органи державної влади, що може обмежити можливості інших кредиторів;

наявність процесуальних строків, наприклад, пропуск строків для заявлення вимог може призвести до їх невизнання.

Тому для ефективної реалізації своїх прав кредиторам слід своєчасно заявляти свої вимоги; здійснювати контроль за діями ліквідатора, в тому числі постійно запитувати інформацію про процес ліквідації та за необхідністю звертатися до суду; об'єднувати зусилля з іншими кредиторами для досягнення прийняття потрібних рішень та контролю за прозорістю ліквідації боржника.

Висновки. На підставі вищезазначеного можна зробити висновки, що реалізація прав кредиторів у ліквідаційній процедурі залежить від активної позиції самих кредиторів. Для підвищення ефективності ліквідаційної процедури та належної реалізації прав кредиторів в процесі ліквідації пропонується переглянути черговість задоволення вимог, з врахуванням інтересів поточних кредиторів, а також посилити контроль за діяльністю ліквідатора. Реалізація цих пропозицій сприятиме більш ефективному задоволенню вимог кредиторів, прозорості ліквідаційної процедури та збереженню балансу інтересів всіх учасників процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Doing Business in Ukraine. *World Bank*. URL: https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/ukraine#DB_ri.
2. Невдалі спроби кредиторів відсторонити арбітражного керуючого від ліквідації боржника. *Evrikalaw*. URL: <https://evrikalaw.com.ua/2021/12/17/80>.
3. Вовк Д. Банкрутство підприємства: процедура / ред. Я. Кавторєва. Харків: Фактор, 2009. 368 с.
4. Поляков Б.М. Право несостоятельности (банкротства) в Украине. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 440 с.
5. Процедури банкрутства: можливості для боржників та кредиторів. *Союз юристів України*. URL: <https://lawyersunion.org.ua/protsedury-bankrutstva-mozhlyvosti-dlya-borzzhnykiv-ta-kredytoriv>.
6. Постанова господарського суду Волинської області від 17 жовтня 2023 року у справі № 903/661/23. URL: <https://procedure.prozorro.sale/api/documents/public/afe8d33c2b994132b0c3bf330cf3475f>.
7. Поляков Р.Б. Інститут банкрутства (неспроможності) в Україні та Німеччині: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ, Юрид. вид-во «Право України», 2023. 472 с.
8. Бутирський А.А., Ніколенко Л.М. Виплата винагороди арбітражному керуючому у справі про банкрутство: теоретичні і практичні проблеми. *Економіка та право*. 2021. № 2. С. 25–32.

9. Постанова Верховного Суду від 19 квітня 2023 року у справі № 5002-17/1718-2011. Iplex. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=110749455&red=100003936288ff0430666486d65df52c6071bc&d=5>.
10. Постанова Верховного Суду від 23.09.2021 року у справі № 5002-17/1718-2011. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100270883>.
11. Постанова Верховного Суду від 23.09.2021 року у справі № 904/4455/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102010186>.
12. Богатир В.К. Ліквідаційна процедура – заключна процедура у справах про банкрутство: монографія / за ред. докт. юрид. наук., професора Б.В. Дерев'янка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. 210 с.
13. Жуков С. Процедури банкрутства: можливості для боржників та кредиторів. 13 квітня 2020. *Юридична газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankivsketa-finansove-pravo/proceduri-bankrutstva-mozhливosti-dlya-borzhnikov-ta-kreditoriv.html>.